

Inddæmningen af Kettingnor

AF JØRGEN BROMAND (1973)

I år er der gået hundrede år, siden dæmningen ved Kettingnor blev anlagt. Fhv. gårdejer Jørgen Bromand, Augustenborg (tidl. Almsted) giver en skildring af inddæmningen.

Den langstrakte vig, kaldet Kettingnor, som fra Sebbelev fjord strækker sig ind til Egenmølle, har i tidens løb flere gange givet anledning til planer om inddæmning af arealet.

Da den driftige og foretagsomme hertug Hans den Yngre havde afsluttet det store dæmnings- og vandbygningsarbejde på Sundeved med opførelsen af vandmøllen ved Sandbjerg, indledte han omkring år 1600 forhandlinger med Christian IV om et større inddæmningsarbejde af Kettingnor ved Sebbelev. Det var tanken, at der i den fremkomne sø skulle være fiskedam, ligesom der allerede 1571 var indrettet fiskedamme ved Sønderborg. Kongen var dog betænkelig ved dette foretagende, da han var bange for, at nogle bønder og fiskere i Sebbelev, som hørte under Slesvig domkapitel, skulle have for store ulemper af projektets gennemførelse.

Planen blev påny fremdraget af hertugen i året 1615, da han sendte bud til kongen. Hertugen erklærede sig villig til at erstatte enhver skade, som eventuelt kunne opstå ved planens gennemførelse, og kongen havde nu intet at indvende, dog ville han først gøre sin broder Ulrich, der var administrator over Schwerins stift, bekendt med den. Men forhandlingen gav intet resultat, og hertugens plan kom ikke til udførelse.

Som et led i de forhandlinger, der gik forud for udskiftningen af jorden i Sebbelev by godt halvandet hundrede år senere, kom planen om inddæmningen af Kettingnor imidlertid atter frem. Den 10. august 1793 var alle byens fæstere indkaldt til møde for i overværelse af boniteringsmændene og landmåleren at træffe nærmere bestemmelse vedrørende nogle andragender og klager. Under punkt 4 vedtoges følgende:

“Hertugelige, højfyrstelige, Durchlauchtighed tillader sig at lade en dæmning anlægge mellem Sebbelev og Egen strandbred og har beordret sine embedsmænd i forbindelse med separationen omtrentlig at fastlægge det sted, som må anses for velegnet dertil.

Den endelige afgørelse vil blive truffet efter overenskomst med det fyrstelige kancelliråd og herredsfogeden i Nordborg med tilslutning af boelsmand Jørgen Christensen i Egen. Dæmningen vil være at anlægge i fortsættelse af vejen fra Sebbelev til Egenhaf til strandbredden ved Jørgen Christensens land, hvor der anlægges en vej med forbindelse til landevejen til Nordborg.

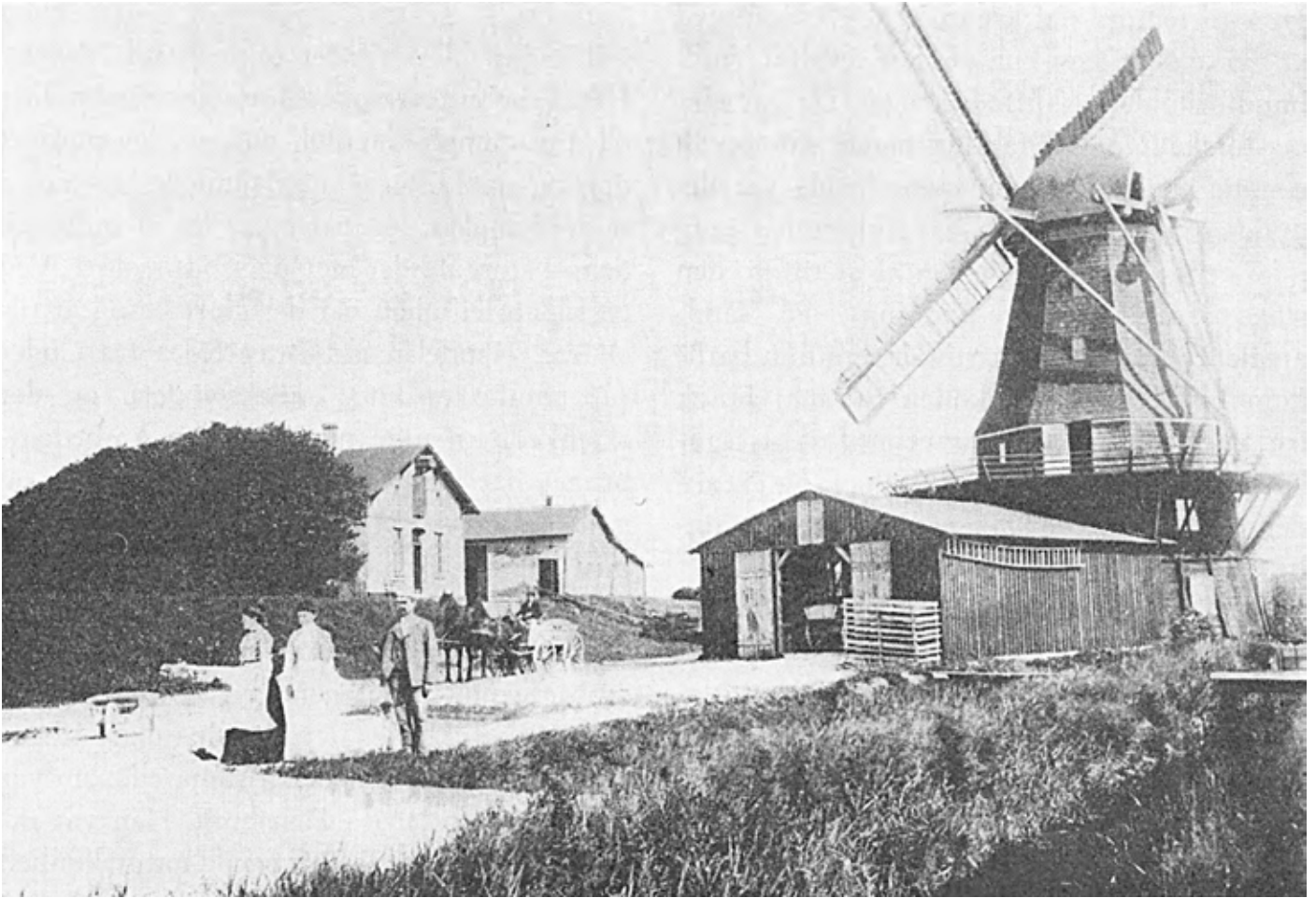
Boelsmand Hans Vogt i Sebbelev erklærer sig villig til at anerkende eventuelle ændringer i tildelingen af hans land langs vejen til stranden, som måtte blive nødvendige i forbindelse med dæmnings endelige beliggenhed, afhængig af bundens beskaffenhed under vandet”.

Der blev dog ingen dæmning anlagt foreløbig. Derimod blev der under krigen mod englænderne 1808 slået en bro over Kettinghav af militsen, datidens hjemmeværn, for derved at lette forbindelsen til Nørreherred.

Hvis der var blevet anlagt en ordentlig vej til broen på begge sider, er der ingen tvivl om, at denne både kortere og smukke vej hyppigt ville været blevet benyttet til Sønderborg.

Men nu blev vejen i adskillige år kun benyttet af fodgængere, og i vinteren 1861 gik broen itu. Blandt egnens befolkning benævnes Kettingnor altid Kettinghav, og i folkemunde blev vejen over broen gennem mange år kaldet: »E krigsvej«. Officielt siger man nu Kettingnor.

I årene 1871-75 anlagde en foretagsom mand, møllebygger Peter Jacob Petersen fra Mølby ved Sønderborg, en dæmning over Ketting Nor. Det var planen, at man herefter ved hjælp af en vindmølle skulle pumpe vandet fra det inddæmmede areal ud i havet, så det indvundne land - ca. 60 ha - kunne dyrkes. Jorden til dæmningen blev fremskaffet ved gennemgravningen af vejen fra Sebbelev ned til stranden og ved afgravning af en nærliggende mark, »Mørkevig«, der tilhørte gårdejer Jørgen Bromand.

Møllen ved Kettingnor. Foto: Hans Linow, Elstrup mølle

Arbejdet, som stod på i flere år, udførtes delvis af egnens arbejdsmænd, men i det væsentlige af tilrejsende arbejdssøgende syd fra.

Anlægget af dæmningen var næsten tilendebragt, da stormfloden i november 1872 forårsagede stor skade på anlægget ved at skylle store mængder jord bort. Arbejdet fortsattes det følgende forår. Gårdejeren, der havde forpligtet sig til at levere de nødvendige mængder jord til fyld til aftalt pris, måtte dele skade med foretagendet.

Dæmningen blev fuldført i 1873. Derefter blev der anlagt grøfter langs med norets bredder, hvor i tilløbet til noret, som især kom fra Egenmølle, blev ledet ud i havet. To sluser lukkede af for højvande. Der opførtes et beboelseshus og en hollandsk vindmølle med selvsvikker og svans. Vandet i det inddæmmede areal blev i grøfter ledet hen til møllen, som ved hjælp af en snegl pumpe vandet ud i havet.

Til stedet hørte en mark på 6 tdr. land. Der blev bygget en stald til 20 kreaturer. Da noret var nogenlunde tørlagt, blev det lagt til græs til fedning af kreaturerne. Forsøg med at dyrke korn gav kun et sløjt resultat, fordi bundforholdene skuffede meget. De var meget forskellige. Der fandtes mager sandbund, somme steder ler, men overvejende var det dynd og tørvejord (man har sikkert den gang ikke kendt nødvendigheden af at tilføre den slags jord fosforsyre-gødning). På sandarealet dyrkede man kartofler. Fra min barndom husker jeg nabokonen Stinmaj Frank fortælle, at hun havde været med til at »sanke« kartofler op ude i Kettinghav, og en anden daglejer havde stakket hø ude i Kettinghav.

Resultatet af afvandingen svarede ikke til forventningerne. Der var ofret mange penge på foretagendet, som ikke kunne forrentes.

Peter Jacob Petersen forsøgte at anlægge fiskedam i den bageste del af noret, nærmest Egenmølle, men blev 1893 erklæret konkurs, og boet blev overtaget af Sønderborg Bank.

Peter Jacob Petersen, der stammede fra Gallehus ved Tønder, var gift med Louise Nielsen, datter af gårdejer Niels Jacobsen Nielsen og hustru Cathrine Marie, født Bertelsen på gården Egelykke i Vollerup på Als. Hendes forældre måtte på grund af kautionsforpligtelse sælge deres slægtsgård. Da Peter J. Petersen og hans kone måtte drage fra Ketting Nor, tog de ophold i Nordborg, hvor datteren var gift med landmand Christian Dominicussen. Her døde Peter J. Petersen den 2. juli 1905, 76 år gammel.

Hans broder Marcus Petersen (1818-1896) var ejer af Slotsmøllen i Sønderborg og senere af møllen i Mølby.

Et konsortium bestående af kromand Hans Jørgen Møller i Ketting og købmændene Bertel Stein og Hans Korff i Sønderborg overtog foretagendet ved Kettingnor og anlagde karpedamme her. Vindmøllen blev indrettet til kornmølleri og blev passet af en bestyrer.

I en årrække var her den kendte møller Ernst Linow som bestyrer, indtil han 1906 overtog Margrethemøllen i Sønderborg og 1913 den nu fredede Elstrup mølle.

Hvert 4. år, når karperne i noret skulle indfanges, blev vandet pumpet ud i havet.

Hertil benyttede man foruden vindmøllen også et damplokomobil, og der blev pumpet dag og nat. Efterhånden samledes fiskene i midterkanalen, hvor det var let at indfange dem. I store tønder blev de sendt syd på. Ved en sådan lejlighed var der stort besøg af tilskuere. Handelsmand Peter Kock fra Guderup mødte op med marketenteri, og der skænkedes mange punche. Men karpedambruget har heller ikke kunnet svare sig og måtte opgives. Man lod atter noret gro til med rør og siv til rørsvær, og møllen blev drevet som almindelig kornmølle.

Efterhånden blev konsortet ked af dette tabbringende foretagende ved Kettingnor, og i 1905 lykkedes det at sælge dette til sanitetsråd, Dr. Ernst Lucian Esmarch, som var praktiserende læge i Flensborg. Han var interesseret i stedets særprægede naturskønhed og ligeledes i ferskvandsfiskeriet og jagten.

Han boede ofte her om sommeren og lod sin bestyrer, Henning A. Matzen, forestå bedriften. Denne efterfulgtes 1910 af Johannes Thamsen fra Flensborg, som senere blev lagerforvalter hos P. Schmidt & Co.s trælasthandel på Langdel.

I året 1912 da Aldach fra Angel var bestyrer her, blev der anlagt endnu en dæmning over det inddæmmede nor, nedenfor Heinrich Brygmanss gård på Sebbelevmark.

Det var planen med denne dæmning at udtørre den forreste del af arealet og lade den fjernere lavere beliggende del forblive som sø. Men den 12. november 1913 nedbrændte møllen om natten, på 41-årsdagen for stormflodskatastrofen den 12.-13. november 1872.

Under en stærk nordvesten storm i samme måned, som møllen var brændt, blev den nye dæmning gennembrudt og stærkt beskadiget.

Så blev også den plan opgivet, og møllen blev ikke opbygget igen.

Under arbejdet med den sidste dæmning stødte man på egetræsstumper, som det er ret almindeligt i moseområder; det var ikke særlig opsigtsvækkende her ved det tidligere tørvesvær Bækmej. Det er måske disse fund, som har givet anledning til myten om fundet af gamle skibsrester på stedet.

Under verdenskrigen 1914-18, da der var stor mangel på fodermidler til kvæg og heste, blev det efterhånden stærkt udbredt at tørre hen på sommeren høstet fra både, tørret og presset til foderkager. I nogle somre var en snes soldater fra kasernen i Sønderborg beskæftiget med at bjerge de unge rør til foder til militærets heste.

Efter krigens afslutning flyttede Dr. Esmarch med sin familie til Ketting Nor, og der kom god orden i hele foretagendet. Der blev atter opført en mølle med en jernvindrose til at regulere vandstanden under rørsværningen. Ferskvandsfiskeriet fik et betydeligt opsving, og der blev fanget mange ål.

Efter nogle års forløb flyttede Dr. Esmarch og frue tilbage til Flensborg og overlod Ketting Nor til sønnen Hans Esmarch og frue, som boede her i mange år, meget smukt om sommeren, men ensomt om vinteren.

Deres eneste søn faldt i den anden verdenskrig under tilbagetoget i Nordafrika. Ved krigens afslutning blev ejendommen en overgang beslaglagt som tysk ejet ejendom. Men den blev snart tilbagegivet til den gamle ejer.

I året 1954 solgtes Kettingnor til interessentselskabet Als Tømmerhandel i Sønderborg ved Holger og Svend E. Bisgaard. Ferskvandsfiskeriet og rørforretningen blev i 14 år passet af bestyrer Carlo Steffensen. Den nuværende ejer Holger Bisgaard holder ferskvandsfiskeriet fredet, og Carl Gustav Nielsen, som bor på stedet, fører tilsyn med noret. Rørskæret er bortforpagtet til entreprenør Peter Toft i Vester Sottrup. Førhen har arbejdsmænd fra nabobyerne Egen og Sebbelev om vinteren skåret rør i noret fra både og tildels på isen. Det var et strengt, ofte vådt og koldt arbejde, der sled hårdt på kræfter og helbred. Nu er rørskæringen også blevet mekaniseret, og udføres med maskiner, der kan høste rørene på løs bund såvel som i vandet og transportere dem i land. En væsentlig del af tagrørene bliver eksporteret til Tyskland, men entreprenør Toft har et hold tagtækkere som reparerer stråtage og lægger stråtag på ældre og nye sommerhuse.

Inddæmningen af noret har givet ejerne anledning til forskellige spekulationer om muligheder for arealets og søens udnyttelse. Store beløb er blevet investeret og mange penge er blevet tabt. For den nuværende ejer er Ketting Nor blevet et fiske- og fuglereservat og et sted, hvor han kan nyde naturen og jagtens glæder.

I årene fra århundredeskiftet til tiden omkring genforeningen var der en mindre mågekoloni i den østlige del af noret. Efter hvad ældre folk har fortalt, er mågekolonien på den nærliggende ø Katholm blevet overbefolket, da mågerne efter de voldsomme oldenborreangreb i årene 1887, 1891 og 1895 var blevet total fredet. Der opstod da mågekolonier ved Miangdam og Kettingnor. I sommerens løb overnatter i tusindvis af stære i rørskæret. Når de rejser sig samtidig den morgenstund, andejagtens første skud lyder, ser det ud som om en sky stiger op af noret. Nu er her ikke så mange ænder, som der var tidligere, men der er mange vildgæs og en del svaner. Rørsangere høres der mange af, og førhen hørtes der enkelte rørdrummer. Ornitologer beretter om sjældne fugle, som til tider har holdt til i noret.

Således rugede 10-15 par sorthalsede lappedykkere her sidst i 20'erne, men de forsvandt midt i 30'erne; det er fugle, der indvandrer og flytter efter de klimatiske forhold. Om en anden sjælden fugl, savisangeren, som man hører i sivskovene ved Kettingnor siden 1967, fortælles, at den synger som en græshoppe. Det er en lille uanseelig fugl. Det mærkelige ved den er dens sang, og så dette, at den lader sin sang høre om natten og i morgendæmringen. Det lyder mærkeligt og sydlandsk i den danske sommernat. Men det er også en fugl, som er kommet hertil fra balkanhalvøen. I den nyere tid, med den store interesse blandt befolkningen for rekreative områder, er fuglereservatet Kettingnor blevet et idyllisk og fredfyldt sted på øen Als, en stærk kontrast til de områder på øen, hvor den industrielle udvikling præger hele landskabet.

Der kommer da også året rundt mange besøgende til stedet, og de betaler gerne den ene krone i bompenge, som det koster at køre på den private vej over dæmningen.

Kilder: Raben, J.: Fra Als og Sundeved, hefte 22, år 1945. »Hertug Hans den Yngre«.

Jensen, Jørgen Steen: »Hertug Hans den Yngre«, udgivet af Historisk Samfund for Als og Sundeved og Numismatisk Forening for Nord- og Sydslesvig. 1971.

Jordbog ved udskiftningen af Sebbelev bys jorder 1973. (Landsarkivet i Åbenrå).

Gården 1952 (*Danmark set fra luften*)

Gården 1962 (*Danmark set fra luften*)

Luftfoto 1982 (*Danmark set fra luften*)
Stedet hvor gården og møllen lå.

Fænomenet sort sol ved Kettingnor

Steen Weile (22. september 2024)

Det har været et kendt fænomen ved vadehavet, at stærene samles i store floke ved solnedgang i efteråret før trækket sydpå.

Der laves busture fra København hvor folk betaler i dyre domme for at komme over og se det.

Men vi har det lige uden for døren.

Jeg har i år nogle få aftener siddet på den gamle dæmning og betragtet dette utrolige fænomen, at se tusindvis af stære rejse sig i flok fra sivskovene og flyve rundt i formationer.

Kettingnor er et utrolig smukt område - helt stille.

